

İSLÂM TARİHİNDEN ÖRNEKLERLE İFTİRA OLAYINA TAHLİLİ BİR BAKIŞ

*Hüseyin ALGÜL**

GİRİŞ

İslâm dini, insanların birbirinin hukukuna saygı beslediği, şeref ve haysiyetlerin korunduğu huzurlu bir toplumu gaye edinir. Dolayısıyla ferdin ahlakî eğitime (terbiye) büyük önem verir. Çünkü fert, toplumun yapı taşlarından birini oluşturur. Onun, olumlu veya olumsuz davranışları, öngörülen huzurlu toplumu aynı biçimde etkiler. Bu sebeple ferdin iyi ve kötü davranışlar konusunda bilgilendirilmesi, iyiliğe özendirilmesi, kötülükten sakındırılması gerekir.

Kur'an-ı Kerim, İslâm'ın öngördüğü bu toplumu oluşturmak için gerek Hz. Muhammed (sav)'den önceki devirlerden, gerekse aynı peygamberin devrinde tarihî örnekler vererek ders ve ibret almak için bizi düşündürür. Bu doğrultuda bizi düşündürdüğü konuların başında peygamberlerin, yaşadığı devirlerde maruz kaldıkları iftiralar gelir. Kur'an-ı Kerim bilhassa Rasûl-i Ekrem (sav) devrinde cereyan eden bu kabil tarihî olaylara değinir.

Biz bu çalışmamızda Kur'an-ı Kerim'de "ifk, bühtan, iftira" gibi tabirler halinde yer alan "iftira" kavramını ele alarak, tarihî dökümanlarla değişik bir yorum kazandırmaya çalıştık. Bununla, İslâm tarihinde yaşanmış hadiselerin eğitimde örneklerle ele alınması halinde yararlı sonuçlar doğurabileceğini göstermek istedik. Böylece ahlâkî bir konuya tarihî bir boyut kazandırarak her iki alanın tetkikçilerini bu doğrultuda düşündürmeyi amaçladık.

LUGAVÎ İZAH

İftira lugat olarak "f.r.y" kökünden hümâsî olan "ifterâ" fiilinin mastarı olup "yalan uydurmak", "söz uydurmak" anlamlarına gelir. İftira eden kimseye "müfterî" denir. Ayrıca iftira etmek, aldatmak manasında "e.f.k" sülâsîsinden masdar olarak "ifk" ve "b.h.t" sülâsîsinden mastar olarak da "bühtan" kelimesi kullanılmaktadır.

İFTİRA, İFK VE BÜHTAN KELİMELERİNİN KUR'AN'DA YER ALIŞI

Kur'an-ı Kerim'de "iftira, ifk ve bühtan" mastarları, bazen olduğu gibi, bazen de müştakları ile geçer. Meselâ Nûr Sûresinin 11. âyetinde Hz. Peygamber'in zevcesi hakkında yalan uydurarak iftira edenlerden bahsedilirken "el-ifk=" kelimesi geçmektedir. Keza aynı sûrenin 13. âyetinde, "apaçık bir iftira" manasında "ifkûn mübin" ifadesi geçmekte, İslâm aleyhine asılsız söz uydurmak, Hz. Peygamber hakkında asılsız iddia ve iftiralarda bulunmak, Kur'an-ı Kerim hakkında uydurulmuş iddiasını ileri sürmek mânâlarında "ifk, ifkûn kadîm, ifkûnmüfterah, ifkûnifteh" tabirleri kullanılmaktadır.¹ Söz uyduran yalancı mânâsında Câsiye sûresinin 7. âyetinde "Effâk" geçmekte; verdiği geri almak, teminat verdiği halde, gereğini yerine getirmeyip, almaması gerekeni almak kastedilerek iftira etmek ve apaçık günaha girmek, suçsuzla suç isnad etmek, mü'minleri yapmadıkları şeyden dolayı incitmek mânâlarında "bühtân" kullanılmıştır.² Hz. Peygamber hakkında münkirlerin haksız ve asılsız söz uydurmaları "zûr" kelimesi ile ifade edilmiştir. Müşriklerin Allah'a, Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'e ve İslâm'a karşı sürekli yalan uydurmaları da, "İftira" kelimesinin çeşitli kalıplarıyla geçmektedir. Meselâ; "Efteraytühü, Yefterûn, Tefterûn, Tefterû, Müftereyât, Müfterâ, Yefterînehû, Müfterîne, Müfterüne gibi.³

* Prof. Dr.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Öğretim Üyesi

¹ Ankebût, 29/17; Ahkaf, 46/11; Sebe', 34/43

² Nisâ, 4/20, 112; Ahzâb, 33/58; Nûr, 24/16

³ Âl-i Ýmrân, 3/24, 94; Nisâ, 4/48, 50; Mâide, 5/103; En'am, 6/21, 24, 93, 112, 138, 140, 144; A'raf, 7/27, 53, 89, 152; Yûnus, 10/17, 30, 37, 38, 59, 60, 69; Hüd, 11/13, 18, 21, 35, 50; Yûsuf, 12/111; Nahl, 16/56, 87, 101, 105, 116; Kehf, 18/15; Tâhâ, 20/61; Enbiyâ, 21/5; Mü'minûn, 23/38; Furkan, 25/4; Kasas, 28/36, 75; Ankebût, 29/13, 68; Secde, 32/3; Sebe', 34/8, 43; Þurâ, 42/24; Ahkaf, 46/8, 28; Mümtehine, 60/12; Sâf, 62/7

Kur'an-ı Kerim, Peygamberlerin kıssalarını nakledeken zaman zaman onların maruz kaldığı iftiraları da bildirir. Meselâ, Hz. Mûsa kendisine Cenâb-ı Hak tarafından mucize olarak verilen âsâ ile Mısır'lı sihirbazları mağlup ettiğinde onlar gösterilen bu şeyin bir beşer eseri olmadığını farkederek imana geldikleri halde, Firavun ve yakın çevresi ona sihirbazlık isnâdetteler.⁴ Hz. İsrâ'nın, Allah'ın kudretiyle babasız dünyaya geldiğini idrak edemeyenler Hz. Meryem'e iffetsizlik isnâdetteler.⁵ Halbuki o, siddîka idi.⁶ Keza, Hz. İsrâ, insanları birtakım belgelerle Hakk'a dâvet ettiğinde onun ileri sürdüğü delillere sihir dediler.⁷ Aynı şekilde müşrikler de Hz. Peygamber'in mucizelerine sihir dediler; onu, kâhinlik, mecnunluk ve şairlikle itham ettiler, iftirada bulundular.⁸

Bu âyetler incelendiği zaman, ilâhî hakikatleri her türlü şart altında tebliğ vazifesini üstün bir vazife şuuru ve derin bir sorumluluk anlayışı içinde yürüten peygamberlerin; çevresindeki insanların haşin, merhametsiz, kaba ve zalimce müdahalelerine ve iftira ile engellemelerine maruz kaldıkları anlaşılıyor.

İSLÂM'IN FERT VE TOPLUM HAYATINA VERDİĞİ ÖNEM

Diğer taraftan İslâm, fert olarak insanın şahsına ve toplum hayatına büyük önem vermiştir. İnsan, içinde ilâhî cevher taşır. İnsanı insan yapan ruhu, kendi ruhundan olmak üzere Allah üflemiştir.⁹ Yüce Allah, insanı en güzel şekilde yaratmış¹⁰, onu yeryüzünde halifesi kılmış¹¹, ona şeref ve izzet bahşetmiştir.¹²

Demek ki insan sadece bedeni ile değil, daha önemli olarak ruhu ile, mânevî varlığı ile de diğer yaratıklardan üstün değerlere mazhar kılınmıştır. Dolayısıyla İslâm, Müslümanların birbirlerinin ırz, namus, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmalarını emretmiş, bunu sağlamak için de, ferdî ve ictimâî birtakım değer ölçülerine uymayı gerekli kılmıştır. Bu cümleden olarak istikamet, dürüstlük, adalet, eşitlik, ahde vefa, emanete riayet emrolunmuş; yalan, haset, istihza, fîsk-u fücûr, kin, hakaret, kötü söz, gıybet, riya, nemime, suizan ve iftira yasaklanmıştır.¹³

Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre, insan güvenilir olmalıdır. Cenâb-ı Hak, güven telkin etmeyen bozguncuları sevmez.¹⁴ Fâsıkların verdikleri haberlere de itimat edilmez.¹⁵ Nitekim, Hz. Peygamber, Müslümanı "Diğer Müslümanların, dilinden ve elinden zarar görmediği kimse"¹⁶ diye tarif etmiş; söz söylerken yalan söylemeyi, vadettiğinde sözünde durmamayı, kendisine bir şey emanet edilince, hiyanet etmeyi münafıklığın alâmetlerinden saymıştır.¹⁷ İslâmî telâkkiye göre insanlara kötü sözle hitabetmek, lânet etmek, sövüp saymak, kusurlarını başına kakmak, suizanda bulunmak, ayıp araştırmak, Müslümanı hor görmek hoş karşılanmamıştır.¹⁸

İslâm dini, Müslümanların dostça, birlikte, âhenk ve huzur içinde yaşayabilecekleri bir toplum olmalarını istemektedir. Bu mânâda mü'min, kendisi insanlarla uyuşan ve insanların da kendisiyle uyuşabileceği kimsedir. Mü'minlerin en hayırlısı, ahlâkı en güzel olanıdır.¹⁹ Zira toplum hayatı, ahlâkın gerektirdiği tarzda yaygınlaşmasıyla gagesiz bir sürü olmaktan kurtulur ve hürmete lâyık bir cemiyet mahiyetini kazanır.

İFTİRANIN TANIMI

İftira, özlenen bu saygıdeğer cemiyet idealini kökünden tahrip eden ve ferdin haysiyetine, şerefine, manevî hayatına saldırı anlamına gelen kötü huyların başında gelmektedir. İftira, bir kimseye yalandan suç ve kötülük isnadettir. Müfteri, ya kendi suçunu başkasına yükler, veya başkalarına işlemedikleri suçları isnadeder ki, her ikisi de çirkin bir davranış biçimidir. İftira, dil yolu ile başkasının şeref, itibar, namus ve haysiyet gibi manevî haklarına saygısızlıktır. Müslüman, Müslümanın kardeşi olduğu için, birbirlerinin hakkına tecavüz haramdır.²⁰

⁴ Tâhâ, 20/56- 73; Kasas, 28/ 36

⁵ Nisâ, 4/156; Meryem, 19/21; Tahrîm, 66/12

⁶ Mâide, 5/75

⁷ Saff, 61/6

⁸ Saffât, 37/12-17; Zuhuruf, 43/30-32; Tûr, 52/29-31; Kamer, 54/2

⁹ Secde, 32/9; Sa'd, 38/72

¹⁰ Tîn, 95/4

¹¹ Bakara, 2/70

¹² Ýsrâ, 17/70

¹³ Hucûrat, 49/11-12

¹⁴ Bakara, 2/205

¹⁵ Hucûrat, 49/6

¹⁶ Buhârî, İman, 4

¹⁷ Buhârî, İman, 24

¹⁸ Buhârî, Mezâlim, 3

¹⁹ Buhârî, Edeb, 39

²⁰ Buhârî, Mezâlim, 3; Tecrid, X, 398

İslâm ahlâk literatüründe-aslı olsa dahi-din kardeşini hoşlanmayacağı şeyle anmak gıybet, aslı olmayan hususları isnad etmekse iftiradır.²¹ Klâsik kaynaklarda kindarlık, haset, dedikoduculuk, gıybet, alaya almak, küçük görmek, kendini beğenmek, kendi hatasından sıyrılmak gibi kötü huy ve alışkanlıklar, kişiyi iftiraya sürükleyen sebepler arasında gösterilir. Nitekim Hz. Peygamber, -doğruluğun, hayrın kaynağı olmasına karşılık-yalanın bizâtihi günah kaynağı olduğunu ifade eder.²² Bu münasebetle dilin afetlerinden sayılan yalancılık, nemime, gıybet gibi kötü huylarla iftira bir arada düşünülmalıdır.

Tabiatın ihtiras ve aşırı isteklerine direnemeyen sabırsız kişiler, bilgi gücünün dinamizminden mahrum bir vaziyette yersiz korku ve gereksiz tutkularla kendilerini sıyıramazlar; dolayısıyla itidal sınırının dışına çıkarlar, adaletten saparlar, zulme yönelirler. Bu hâlet-i rûhiye içinde, böylelerinin diğer bir çok hataları yanında başvurduğu yollardan biri de iftiradır. Buna göre iftira, kişinin, ruhu besleyen manevî kuvvetlerini kaybederek yalan, gıybet, dedikodu vs. gibi ahlâk-ı zemîmeye yönelişinden geçer, hedef edinilen insanları ve toplumlari tahribetme bakımından en üst noktaya tırmanır

KUR'AN-I KERİM'İN KONUYA BAKIŞI

Cenâb-Hak, Kur'an-Kerim'de, kendisi ve peygamberleri hakkında vukubulan iftira ve isnadları ne kadar takbih ederse, ictimâî hayatın âfetlerinden olan fertler arasındaki iftirayı da kesinlikle yasaklar. Nitekim Kur'an-Kerim'e göre, kişinin yanlış veya suç işleyip de, sonra bunu bir suçsuzun üzerine atmasını iftira olarak nitelendirir ve bunu yapan kişinin apaçık bir günah yüklediğini belirtir.²³ Kişiyi bilmediği şeyin peşine düşmekten alakor; kulak, göz ve kalbin o şeyden sorumlu olduğunu ifade eder.²⁴ Keza, Kur'an-Kerim, inanan erkek ve kadınları yapmadıkları bir şeyden ötürü incitenleri müfterilikle vafeder ve böylelerinin apaçık bir günah yüklenmiş olacaklarını açıkça bildirir.²⁵

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre, iftiranın en şiddetlilerinden biri iffetli mü'min kadınlara zina isnadettir. Böyleleri dünyada da âhirette de lânete uğramışlardır. Onlara büyük bir azap vardır. İffetli kadınlara zina isnadedip de, dört şahitle ispat edemeyenlere ceza olarak seksen deynek vurulacağı (Hadd-i Kazf), şahitliklerinin ebediyen kabul olunmayacağı ve böylelerinin, hak yoldan çıkmış kimseler olacağı ifade edilir.²⁶ Kur'an-ı Kerim bize bu konuda, Hz. Âişe'nin iftiraya maruz kalması hadisesini unutulmaz bir ibret dersi olarak örnek verir.

KUR'AN-I KERİM'İN BU KONUDA ÖRNEK SEÇTİĞİ TARİHİ BİR HADİSE

Benî Mustalik (Müreyysi) gazvesinden (5/627) dönülürken bir ara Hz.Âişe zaruret sebebiyle (kaza-i hacet için) kafilden uzaklaşmıştı. Döndüğünde hatıra değeri büyük olan gerdanlığının kaybolduğunu farkedince, sür'atle bulur gelirim düşüncesiyle ve mahfeye bindirilmeden kafilenin hareket etmeyeceği yaklaşımı ile, aramak üzere ayrıldı ve buldu. Fakat ordu uzaklaşmıştı. Çünkü, beden yapısı bakımından zayıf bir hanım olması itibariyle hizmetliler, onun, içinde olduğunu zannederek mahfeyi (tahtirevan) deveye bağlamışlardı. Bu durumda Hz. Aişe, mahfede olmadığı anlaşılınca kendisini bulmaya gelecekleri düşüncesiyle oturup beklemeye koyuldu. Bu esnada ordunun gerisinde unutulmuş eşyayı (metrûkât) toplamak için görevli olan Safvan b. Muattal, Hz. Aişe'yi farketti, onu devesine bindirdi; deveyi yederek hiç konuşmadan ordunun konakladığı yere geldi. Hz. Aişe'nin mahfede olmadığı da ordugâhta anlaşılmıştı. Bu esnada Hz. Aişe ve Safvan'ın gelişini fırsat sayan münafıklar, her ikisinin de iffetine dil uzattılar, iftira ederek dedikoduyu hayli ileri götürdüler.

Safvan'la olan eski husumetinden dolayı Hassan b. Sâbit, Hz. Peygamber'in zevcesi olan Zeyneb'in yükselmesi beklentisi ile Hamne bint Cahş ve Hz. Ebû Bekir'in malî desteğiyle hayatını sürdürür olmanın hissi bir reaksiyonu içinde Mıstah b. Usase de bu söylentilere kulak verip aldanmışlardı²⁷

Nihayet Cenâb-ı Hak, vahy ile Hz. Aişe'nin namuslu ve kendisine dil uzatanların müfteri olduklarını beyan etti. Bu konuda inzal olunan âyetlerde Hz. Peygamber'in zevcesine iftira edenlerden her birine kazandıkları günaha karşı büyük ceza verileceği, elebaşılık yapanın ise, daha büyük azap göreceği belirtiliyor, Müslümanların duyduklarında hüsnüzan besleyerek bunun apaçık bir iftira olduğunu ifade etmeleri gerektiği vurgulanıyor, bu tip iddialarına dört şahit getirmeyenlerin Allah katında yalancı olduklarını bildiriliyor, İslâm toplumunun o kötü sözün yayılmasına fırsat vermelerinden dolayı büyük bir azaba uğramaktan ancak Allah'ın lutfu ile kurtulabildikleri hatırlatılıyordu.²⁸ Bu konuda son üç âyet mealen şöyledir:

Onu dilinize dolamıştınız. Bilmediğiniz şeyleri ağızınıza alıyordunuz. Onu önemsiz bir şey sanıyordunuz. Oysa, Allah katında önemi büyüktü. Onu işittiğinizde " Bu konuda konuşmamız yakışık

²¹ Müslim, Birr ve sýla,70; Ebû Davud, Edeb, 35; Dârimî, Rikak, 6

²² Müslim, Birr ve sýla, 103-105; Buhârî, Edeb, 69; Ebû Davud, Edeb, 80; Dârimî, Rikak, 7

²³ Nisâ, 4/112

²⁴ Ýsrâ, 17/36

²⁵ Ahzâb, 33/58

²⁶ Nûr, 24/4, 23

²⁷ Ýbn Hişâm, es-Sîre, III, 311 vd. ; Ýbn Sa'd, Tabakat, II, 65; Ýbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 195 vd.

²⁸ Nûr, 24/11-14

almaz; haşa bu büyük bir iftiradır" demeniz gerekmez miydi? Eğer mü'min kişilerdenseniz, Allah buna benzer bir şeye bir daha dönmemenizi tavsiye eder.²⁹

Bu âyetler geldikten sonra sözkonusu iftiraya iştirak edenlere hadd-i kazf icra olunmuştur. Fakat burada, Hz. Aişe'yi temize çıkaran âyetlerin nüzulünden evvel Ebû Eyyûb el-Ensârî (Halid b. Zeyd) Hazretlerinin ve zevcesi Ümmü Eyyûb'un konuya yaklaşımına bilhassa işaret etmek gerekir. Ümmü Eyyûb kocasına "Aişe hakkında neler söylendiğini duydun mu?" dediğinde, "Evet duydum, fakat hepsi yalandır, iftiradır, uydurma şeylerdir" cevabını vermişti. İşte bu cevap, "Bu apaçık bir iftiradır demeniz gerekmez miydi?" âyetine tam bir örnek teşkil ediyordu. Bu konuda Hz. Peygamber tarafından fikri sorulunca Hz. Üsâme b. Zeyd'in "Hz. Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz" ve Hz. Aişe'ye hizmetle vazifeli cariye statüsündeki Berîre kadının, "Aişe'de şüphe veren bir hal ve bir ayıp görmedim" tarzındaki sözlerini de bu meyanda zikretmek, kadirşinaslık olur. Hz. Peygamber'in zevcesi Zeyneb'in itibarını yükseltmek gayesiyle iftiraya katılan kız kardeşi Hamne'ye karşılık bizzat Hz. Zeyneb'in, Hz. Aişe hakkında hüsnüşehâdeti takdire değer bir davranış olarak hatırlanmalıdır.

HZ. PEYGAMBER'İN İNSANLARI İFTİRADAN SAKINDIRMASI

Müslümanları her çeşit kötü huy ve davranıştan (Ahlâk-ı zemîme, ahlâk-ı seyyie, ahlâk-ı kabîha) sakındıran Hz. Peygamber, iftiradan da sakındırmıştır. Bilhassa İslâm'a yeni giren kimselerden biat alırken, "Allah'a, hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina yapmamak, çocukları açlık korkusuyla öldürmemek, hiç bir hayırlı işte Rasûlullah'a muhalefet etmemek, gibi prensipler yanında "yalan dolanla hiç bir kimseye iftirada bulunmama"yı da zikretmesi oldukça manidardır.³⁰ Keza, hicretten hemen sonra Hz. Peygamber'in, kadınlardan, "gayr-i meşru bir çocuk dünyaya getirmekten ve bunu kocalarına nisbet etmekten kaçınmaları" konusunda biat alırken bunu "bühtan" kelimesiyle ifade etmesi de, üzerinde dikkatle durulması gereken bir husustur. Buna Kur'an-ı Kerim'de de işaret vardır.³¹

Bu konuda Hz. Peygamber'in şu hadisi üzerinde ibretle düşünülmalıdır: Bir ara Hz. Peygamber, etrafındakilere sordu:

-Benim ümmetim içinde müflis diye kime denir, bilir misiniz? Yanındakiler dediler ki:

-Bizim aramızda müflis, zarar-ziyana uğramış, elinde avucunda parası, yiyip içeceği bir şeyi kalmamış kimseye denir.

Hz. Peygamber:

--Hayır! Benim ümmetim içinde müflis olan o kimsedir ki, âhirette Allah'ın huzuruna namazı ile, orucu ile, zekâtı ile.... gelir. Fakat öyle gelir ki, falana sövmüş saymış, falanın kanın akıtmış, falanın malını yemiş, falana iftira atmış, İşte o zaman oturulup onun amellerinden elde ettiği sevaplardan alınıp hak sahiplerine dağıtılır. Eğer amelleri bu haklarını ödemeye yetmezse, o takdirde de hak sahiplerinin günahlarından alınıp bu kimsenin günahlarına eklenir, arkasından da bu müflis, kaldırılıp Cehennem'e atılır.³²

İSLÂM TARİHİNDEN İLGİNÇ BİR ÖRNEK

İslâm tarihi kaynaklarının müfterîler ve iftiraya uğrayanlarla alâkalı olarak kaydettiği çeşitli örnekler arasında Sa'd b. Ebî Vakkas (ö.55/675) hadisesi dikkate değer bir tablo sergiler.

Bilindiği gibi, Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a) Sâbikûn-i İslâm'dan, İslâm uğrunda cihad edenlerin öncülerindendi. Hz. Peygamber'den dualı idi, bu yüzden müstecâbüdda've bir zattı. İslâm uğrunda çeşitli sıkıntılara göğüs germiştir. Mekke devrinde kendisi gibi cefakâr Müslümanlarla çeşitli sıkıntılara maruz kalıp, sosyal boykot esnasında, gıdasızlıktan ağaç yaprakları çiğnemek mecburiyetinde kalanlardandı. Hz. Peygamber devrindeki muharabelerde çeşitli yararlıklar gösterdiği gibi, Hz. Ömer devrinde Kadisiye'de 14(635) İran ordularını mağlup etmiş ve Kûfe taraflarına vali tayin edilmişti. Böyle iken, Kûfe'de Benî Esed'den Cerrah b. Sinan el-Esedî'nin, çevresinde bir grup insanla (Üsame b. Katade gibileriyle) Sa'd hakkında "Askerin başına geçip harp etmez, namazı doğru kıldırmaz, ganimet mallarının taksiminde ve duruşmalarda adalete riayet etmez" iddiaları ile halife Ömer'e şikâyetinde bulunduğu görüldü.

Hz. Ömer, Hz. Sa'd'ı merkeze alıp bölgeye Muhammed b. Mesleme (r.a) başkanlığında bir teftiş hey'eti gönderdi. Bütün ahâli onun hakkında hayır söylüyordu. Sadece Benî Esed'in Absoğulları kolundan Üsâme b. Katâde diye birinin aynı iddiaları tek yanlı olarak sürdürdüğü müşâhede olundu. Teftiş hey'eti Medine'ye dönerek Sa'd'ı temize çıkaran raporunu Hz. Ömer'e takdim etmişti. Vakıa, Hz. Ömer, ihtiyata riayet prensibinden hareketle onu görevden aldı, fakat kendisinden sonraki ilk halifenin onu Kûfe valiliğine getirmesini vasiyet etti.

Diğer yandan Hz. Sa'd, hadisenin ortaya çıktığı safhada bu iddiaları duyunca bu üç iddiaya karşı Üsâme b. Katâde hakkında "Ömrünü uzat, fakrını çoğalt, fitnelere uğrat" diye beddua etti.

²⁹ Nür, 24/15-17

³⁰ Ýbn Hişam, es-Sîre, II, 73-75; Ýbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 96

³¹ Mümtetine, 60/12

³² Müslim, Birr, 60; Ýbn Hanbel, II, 302

Kaynaklar, Üsâme b. Katâde adlı müfterinin mâlî sıkıntı ve fitneler içinde uzun bir ömür sürdüğünü ve başına gelen bu felâketlerin Sa'd'a yaptığı iftira belâsı olduğunu hatırladığını kaydederler. Hz. Sa'd ayrılınca, şikâyetle bulunan Cerrah ve arkadaşlarına da beddua etti, onların da hem bedenleri, hem de mallarına musibet ve felâket geldi.³³ Tarihin kaydettiği bu canlı örnekten, müfterinin öteki dünyada göreceği ceza bir yana, henüz bu dünyada iken de rezil-rüsvay olacağı anlaşılıyor.

DİN KARDEŞİNE GIYABINDA SAHİP ÇIKMANIN ÖNEMİ

İslâm ahlâkına göre bir Müslüman kendisinin bulunduğu yerde bir din kardeşinin manevî hukukunun çiğnenmesine; şeref, haysiyet ve şahsiyetine tecavüz edilmesine seyirci kalmaz. Zira Kur'ân-ı Kerim, boş şeylerden ve kötü sözlerden yüz çevirmenin saâdete ermiş mü'minlerin vasfı olduğunu, cennette de cennet ehli arasında uydurma ve boş söz olmayacağını beyan ediyor.³⁴ Kişiyi bilmediği şeyin peşine düşmekten de menediyor; kulak göz ve kalp gibi organların o şeyden sorumlu olacakların açıkça ifade ediyor.³⁵ Hz. Peygamber de "Kişiyi günah olarak her duyduğunu söylemesi yeter." buyurmakta³⁶ ve lâf taşıyan kişinin cennete giremeyeceğini bildirmektedir.³⁷ Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, mü'min aklen ve dinen kötü (münker) olan yalan, gıybet nemime ve iftira kabilinden bir söz işittiği zaman, evvelemirde onu kabul etmemek, sonra da reddetmek durumundadır. Aksi halde mü'mimin manevî hayatına saldırıya seyirci kalınmış ve tepki gösterilmemiş olur. Bu konuda Hz. Peygamber'in ölçüsünden şaşmamak gerekir. Buna göre bir kötülüğü gören kimse, bunu eli ile gidermeyi plânlayacak, bunu yapabilecek ortam yoksa, dili ile karşı çıkacak, bunu da yapamayacak durumda ise, en azından kalben buğzetmesi gerekecektir.³⁸ Mü'min, şayet bu ölçüye göre davranırsa, iftira olayını önlemek suretiyle müfteriyi de eğitmiş olacaktır.

İFTİRAYA UĞRAYAN KİŞİNİN TAKİP EDECEĞİ YOL

İftiraya muhatap olan kişinin buna çok üzüleceği ve ruhen ızdırap hissedeceği kaçınılmaz ise de bir intikam alma cihetini iltizam etmesi muvafık olmaz. Başa gelen bu sıkıntının meşru çerçevede aşılması uygun olur. Bu meyanda kişinin suçsuzluğunu, isnâdedilen şeyin asılsızlığını gerek kendisinin, gerekse ammenin teveccühüne mazhar olmuş üstün şahsiyetli salih kimselerin diliyle ifade etmesi düşünülebilir. İftiraya uğrayan kişinin bundan kurtarılması her kâmil mü'minin ve hüsnü ahlâk sahibinin uhdesine düşen bir vecibe olduğu hatırlanmalıdır. Çünkü iftira bir fenalıktır ve fenalığa sevinen günaha girer. Dolayısıyla aynı zümrelerin müfteriyi kınamaları onun ictimaî müeyyideyi açık bir şekilde hissetmesini sağlayabilir. Böylece fenalık en güzel bir şekilde savulmuş olur.³⁹ Bu konuda şu âyet üzerinde de düşünmek gerekir: "Bir kötülüğün karşılığı aynı şekilde bir kötülüktür. Ama kim affeder ve barışırsa, onun ecri Allah'a aittir".⁴⁰

MÜFTERİYE DESTEK VERİLMEMESİ

İslâm, müfteriye-yakınları bile olsa-taraftar olmamalarını, adaleti gözetmelerini emreder.⁴¹ İftira, kötü bir söz olduğuna göre bu sözü nakletmekten kaçınmak gerekir. Zira herkese karşı en güzel sözü sarf, mü'minlerin mükellef oldukları husustur.⁴² Din kardeşliği, insanların şeref ve haysiyetlerine tesahubu ıcabettir. İftira, sahiplenme duygusuna ihanettir, ahde ve emanete riayetsizliktir. İftira bir manada adaletin ıvıdığı olan zulme girer. Zulmün revaçta olduğu bir toplumdaki huzur olmaz. Dolayısıyla, iftira gibi kötülüklerin yayılmasına seyirci kalmak fitneyi muciptir.

İFTİRANIN KÖTÜLÜĞÜ

İftira güvenilir olmayı zedeler; birlik, saygı, sevgi ve tesanüd anlayışına zıttır. Din kardeşliği pervasızca gıybet eden, onun hakkında yalan söyleyen, koğuculuk yapan ve bunların tabii bir neticesi olarak da iftiraya cür'et edenler mevki ve mertebeleri ne olursa olsun değersiz kişilerdir. Böylelerinin şerrinden korunmak hususunda iyilerin âzamî çabayı sarfetmesi makbul sayılmıştır. İftira; rıfk, tevazu ve vekar duygularıyla bezenmiş insanı itidale sevkeden hilm duygusunu zedeler, bu kabil ahlâkî değerleri yıkar. Bu sebeple,

³³ Ýbnü'l-Esir, el-Kâmil, III, 5 vd. ; Ýbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, VII, 106

³⁴ Meryem, 19/62; Mü'minün 23/3; Kasas, 28/55; Furkan, 25/72; Tur, 52/23; Vâkıya, 56/25

³⁵ Ýsrâ, 17/36

³⁶ Ebû Davud, Edeb, 80

³⁷ Müslim Ýman, 168; Ahmed b. Hanbel, Müsded, V, 389

³⁸ Müslim, Ýman, 78; Ebû Davud, Salat, 232

³⁹ Fussilet, 41/34

⁴⁰ Þûrâ, 42/40 Bu konuda diðer bazı âyetler için bk. Enfâl, 8/46; Hûd, 11/9-11; Nahl, 16/126-128; Furkan, 25/20; Þûrâ, 42/42-43

⁴¹ En'am, 6/152

⁴² Ýsrâ, 17/53

Müslümanların arasını ıslah ve bozguncuların zararını def için-yerine göre- yalana ruhsat verildiği halde iftiraya hiçbir şekilde cevaz verilmemiştir.

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE MÜFTERİNİN DURUMU

İslâm hukukuna göre namuslu bir insana zina isnad edip te dört şahitle ispatlayamayan kimseye hadd-i kazf icra olunur.⁴³ Diğer taraftan herhangi bir insana haksız yere fiil ile veya yalan vs. söz ile eza cefada bulunan, salih kişilere kötü sözlerle sataşan, onu bunu gıybet eden veya elleriyle, gözleriyle, kaşlarıyla yaptığı işaretlerle halka eza veren kimseler ve ahlâken mazbut bir şahsiyet hakkında yalan, dedikodu, iftira ve sebb-ü şetmi hâvi olarak yazdığı bir yazıyı halk arasında yayan şahıslarla fisk-u fücûrun konuşulduğu yerlerde itiraz etmeden dinleyen kimselere İslâm hukukuna göre tazir cezası sözkonusudur.⁴⁴

Meseleye başka bir zaviyeden bakıldığında, müfterinin dünyadaki cezası halk arasında rüsvaylık, ahiretteki cezası ise azaptır. Âyet ve hadisler incelendiği zaman, ferdin salâhına ve toplumun huzuruna çok önem verildiği ortaya çıkar. İslâm toplumu, belli ahlâki görevlerle yükümlü seçkin ve şerefli bir ümmettir. İslâm'ın hedef edindiği toplumda cemmaat şuuruna önem verilmiş, toplumun iyi halli ahlâk içinde gelişimi teşvik edilmiş, bu durum devam ettikçe ilahî ihسان ve nimetin esirgenmeyeceği, nankörlük edilirse bunun aksi olacağı da belirtilmiştir.⁴⁵ Müfteri yaptığı işle toplumu ilahî teyide vesile olan birlik-beraberliğini, huzurunu, cemmaat şuurunu yıktığını düşünmeli; iftira sebebiyle eline hiçbir şey geçmeyeceğini hesap edip, toplumda itibarının kaybolacağını, ayrıca öbür alemde göreceği azabı hatırlamalıdır. Şunu da teemmül etmeli ki, zannın kaynağı kişinin kendi iç bünyesinde yaptığı bir kıyastır. Bir kimse kendi ruhunda kendisi hakkında tecviz edebildiği ölçüde, kendisine benzettiği kimseler hakkında kendi iç bünyesinde kıyasla bir zanda bulunur. Mü'min olan kişinin kendi ruhunda kötü şeylere yer verememesi ve nezih olması gerekir. Müfteri, iftiranın kendine yapılması halinde, bunun kendi ruhunda meydana getireceği tahribatı da hesab ederek, bu kötü huydan vazgeçmeye çalışmalıdır. Hata yapan herkes gibi müfteri için de, samimi bir tövbe gerekir.⁴⁶ Ayrıca iftiraya uğrayan kişiden helâllik dilemek, bu tövbeyi tamamlayacaktır. Zira, iftira, kişinin manevî hukukuna tecavüz olup, İslâm'ın büyük günahlar kapsamında zikrettiği kötülükler arasındadır.⁴⁷

SONUÇ

Gölülüyor ki, geçmiş tarihlerde Hz. Musa ve Hz. İsa gibi nice peygamberler çevrelerindeki kötü insanların iftiralarına maruz kalmışlar, Hz. Meryem gibi bir peygamber annesi de iftiraya uğramıştır. Bizzat son peygamber Hz. Muhammed (sav) ve onun ashâbı da müfterilerin çeşitli iftiralarına hedef olmuşlardır. Halbuki İslâmî telakkiye göre Yüce Allah insanı en güzel bir şekilde yaratmış, onu yeryüzünün halifesi kılmış, ona şeref ve izzet bahşetmiş; dolayısıyla güvenilir insanların hüküm sürdüğü huzurlu ve emniyetli bir toplumu, barış içinde bir dünyayı makro hedef olarak belirlemiştir. Dolayısıyla buna engel olacak her kötülüğü yasaklamıştır.

İftira eden kişi tövbe edip helâllik dilemediği sürece öbür dünyada cezasını çekecektir. Müfterinin tövbesinin sonucunu da ancak Allah bilir. Gerek Hz. Aişe'nin, gerekse Sa'd b. Ebî Vakkas'ın (ra) uğradığı iftira hadiselerini tarihte incelediğimiz zaman iftiraya maruz kalan şahıslar başta olmak üzere aile ve akraba gruplarının çok sıkıntı çektiklerini görüyoruz. Müfterileri ne daha bu dünyada iken rezil ve rüsvay oldukların, toplum içinde itibarlarını tamamıyla kaybettiklerini müşahade ediyoruz.

Netice olarak tarihte cereyan etmiş iftira hadiselerinde gerek müfteri, gerekse iftiraya maruz kalanların durumları göz önüne alındığı zaman, bunun toplumlar için ne kadar tahripkâr bir afet olduğu ortaya çıkıyor. Bundan sakınmak ve çevremizdekileri de sakındırmak için azami gayreti göstermek gerektiği de kendiliğinden bir toplum kuralı olarak varlığını hissettiriyor.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ö. Nasuhi Bilmen, Hukuku İslâmiyye ve İstýlahat-ý Fýkhiyye, Ýstanbul 1968, III, 229-248

⁴⁴ Ö. Nasuhi Bilmen, a.g.e, III, 305-328

⁴⁵ Enfâl, 8/53; Ra'd, 13/11; En'am, 6/89

⁴⁶ Tövbe için bk. Hûd, 11/3; Tâhâ, 20/82; Kasas, 28/67; Þurâ, 42/25; Zümer, 39/53-55

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Ýbn Hiþam, es-Sire, II, 73-75; Ýbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, IV, 160-164; VII, 106; Ýbn Seyyinnâs, Uyûnü'l-Eser, II, 100-103; Ýbnü'l-Esir, el-Kâmil, II, 96, III, 5 vd.; Ragýb el-Ýsfahanî, ez-Zeria ila Mekârimi'þ-Þeria, s. 106; Buhârî, İman, 4,5, 24; Edeb, 39, 69; Mezâlim, 3; Müslim, Birr ve Sýla, 103, 105; İman, 78, 168; Ebû Davud, Edeb, 35, 80; Salât, 232; Darimî, Rikak, 6, 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 302; V, 389; Gazali, Ýhya, III, 104-105, 108, 117, 119, 120, 121, 124-128, 323, 328; Kýnalýzade Ali Çelebi, Ahlâk-ý Alâî, s. 128-129, 130, 160, 189, 191, 199; Ahmed Rifat, Tasvîr-i Ahlâk s. 160; Sahih-i Buhârî Muhtasarý Tecrid-i Sarih Tercemesi, VIII, 80-97; M. Ferid Vecdi, Dâiretü'l-Maârif, Beyrut 1971, I, 417; Cevdet Paþa, Kýsâs-ý Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, I, (1-6), 570 vd.; Ö. N. Bilmen, Hukûkú Ýslâmiyye ve İstýlahâtý Fýkhiyye Kâmûsu, III, 312-321; Elmalýlý Hamdi Yazýr, Hak Dini Kur'an Dili, VII, 4915 vd.; Ahmed Hamdi Akseki, Ahlâk Dersleri, s. 237-238, 239, 240, 241; Alay Müftüsü Hacý Salih Muhlis b. Muhammed Erzurumî, Hallu'r-Ruyûb fî Þifâ'i'l-Kulûb, s. 42-47, 51, 61; M. Yaþar Kandemir, Örneklerle Ýslâm Ahlâkú, s. 95-101, 143, 146, 147; Mustafa Çaðýryýcý, Ahlâkýmýz, s.70-74; M. Çaðýryýcý, Ana Hatlarıyla Ýslâm Ahlâkú, Ýstanbul 1985, s. 235, 253-254; M. Çaðýryýcý, Gazaliye Göre Ýslâm Ahlâkú, Ýstanbul 1982 s. 151, 177-178, 186; Hüseyin Algül, Ýslâm Tarihi, I, 253, 287-288, 289, 423-437; Ali Turgut, Kur'an-ý Kerim'e Göre Ahlâk Esasları, s. 71, 72,97, 111, 114, 149, 150, 159, 160, 175; Süleyman Uludað, Ýslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, s. 107, 113, 127, 161.

Böylece ahlâkî kavramlara tarihî bir boyut kazandırıldığı, yani ahlâk esasları tarihî örneklerle teyit edildiği zaman mesele daha net bir şekilde ortaya çıkmış oluyor. Bu kabil yaşanmış tarihî örnekler iyiliklerin çoğalmasına, kötülüklerin de azalmasına yardımcı olacak biçimde değerlendirilebilir.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut ts.
Ahmed Rifat, Tasvîr-i Ahlâk-Ahlâk Sözlüğü, (Hzr. Hüseyin ALGÜL),
1001 Temel Eser
no. 62, İstanbul ts.
Akseki, Ahmed Hamdi, Ahlâk Dersleri, İstanbul 1968
Algül, Hüseyin, İslâm Tarihi, I-III, İstanbul 1985-1986
Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamusu,
I-VIII,
İstanbul 1968
Buharî, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1315
Cevdet Paşa, Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, Dersaadet 1331
Çağırıcı, Mustafa, Ahlâkımız, İstanbul 1981
-----, Gazalî'ye Göre İslâm Ahlâkı, İstanbul 1982
-----, Ana Hatlarıyla İslâm Ahlâkı, İstanbul 1985
Ebû Davud, Sünen, Mısır ts.
Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I-IX, İstanbul ts.
Erzurumî, Alay Müftüsü Hacı Salih Muhlis b. Muhammed, Hallür'-Ruyûb
fi Şifâi'l-
Kulûb, Dersaadet 1332
Gazalî, İhya, I-IV, (Çev. Ahmed Serdaroğlu), İstanbul 1394/1974
İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, I- XII, Beyrut 1385/1965
İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, (nşr. Mustafa es-Sakka ve dğr.), I-IV,
Kahire
1356/1936
İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, I-VIII, Beyrut 1966
İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, I-II, Beyrut ts. (Dâru'l-Ma'rife)
Kandemir, M. Yaşar, Örneklerle İslâm Ahlâkı, İstanbul 1980
Kınalızade Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî, Bulak 1248 h.
M. Ferid Vecdi, Dairetü'l-Maarif, Beyrut 1971
Müslim, el-Câmiu's-Sahîh, (çev. M. Sofuoğlu), İstanbul 1386/1967
Ragıp el-İsfahanî, ez-Zerîa ilâ Mekârimi's-Şerîa, Mısır 1324 h.
Turgut, Ali, Kur'an-ı Kerim'e Göre Ahlâk Esasları, İstanbul 1980
Uludağ, Süleyman, İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti, Ankara 1988
ez-Zebîdî, Zeynüddin Ahmed, Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh
Tercemesi,
(Terc. ve şrh. A. Naim-K. Miras), Ankara 1957-1973